

ВИТОКИ, ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН «ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ»

Досліджено витоки «ольстерської проблеми». Розкрито суть англійсько-ірландських протиріч XVIII – XIX століть, еволюцію протестантсько-католицького конфлікту. Проаналізовано події сучасного етапу «ольстерської проблеми» та спроби мирного врегулювання міжобщинної конфронтації.

Ключові слова: англійсько-ірландські протиріччя, протестантсько-католицький конфлікт, «ольстерська проблема».

Исследовано истоки «ольстерской проблемы». Раскрыта суть англо-ирландских противоречий XVIII – XIX веков, эволюция протестантско-католического конфликта. Проанализированы события современного этапа «ольстерской проблемы» и попытки мирного урегулирования межобщинной конфронтации.

Ключевые слова: англо-ирландские противоречия, протестантско-католический конфликт, «ольстерская проблема».

This article investigates the origins of «Ulster problem». The Anglo-Irish conflicts of XVIII – XIX centuries discovers as the evolution of the Protestant-Catholic conflict. The author analyzes the events of the Modern stage of «Ulster problem» and attempts of a peaceful settlement of inter-communal confrontation.

Key words: Anglo-Irish conflicts, Protestant-Catholic conflict, «Ulster problem».

З другої половини XX ст. все вагомішу роль у міжнародних відносинах почали відігравати регіональні конфлікти, підґрунтям яких, частіше за все, є етнічно-релігійні розбіжності. «Ольстерська проблема» є прикладом такого конфлікту, який і нині має важливе міжнародне значення і тому є актуальним для наукових досліджень.

Аналізуючи витоки та еволюцію протиріч між католиками та протестантами в Північній Ірландії, ми можемо знайти корені «ольстерської проблеми», побачити, які фактори врешті-решт призвели до непримиренної конфронтації між двома сусідніми общинами. Без аналізу витоків та еволюції конфлікту дослідник не зможе об'єктивно зрозуміти суть конфлікту.

Розглядаючи процес мирного врегулювання «ольстерської проблеми» на сучасному етапі, аналізуючи засоби, якими користувалися учасники процесу мирного врегулювання для досягнення миру в регіоні, можна визначити умовну схему розв'язання важкого етнічно-релігійного протистояння.

Для аналізу розвитку етнічних конфліктів, важливо дослідити як конфлікт з «гарячої»,

«гострої» фази перейшов протягом першого десятиліття XXI ст. у площину, хоча й палких, але вже суто політичних дебатів.

«Ольстерська проблема» тісно пов'язана з питанням міжнародного тероризму («Ірландська Республіканська Армія» («ІРА»), «Союз Волонтерів Ольстера» («СВО»), «Асоціація Оборони Ольстера» («АОО»). Адже вищевказаними організаціями були здійснені теракти не лише на території Великої Британії, але, також, в Республіці Ірландії, Німеччині, а зброю для «ІРА» тривалий час постачала Лівія. «Ольстерська проблема» важлива, бо, незважаючи на те, що дрібні екстремістські організації продовжують своє існування, великі угруповання («ІРА», «СВО», «АОО») офіційно заявили про припинення вогню та закликали своїх прибічників покласти край насильству. Тобто, існує система рішень з успішної боротьби з терористичними організаціями.

Зважаючи на важливість та актуальність «ольстерської проблеми», автор статті поставив за мету: дослідити чинники, які призвели до появи конфліктів між католиками та

протестантами в Ольстері; проаналізувати фактори, які вивели міжобщинні протиріччя на рівень непримиренної конфронтації; дослідити засоби, якими користувалися учасники процесу мирного врегулювання (1969-1998) для досягнення миру в регіоні; проаналізувати події першого десятиліття XXI ст., як перехід конфлікту у політичну площину.

Північноірландське питання посідає досить вагоме місце у західній історіографії. Написані сотні статей, досліджень, монографій. В ірландській історіографії «ольстерська проблема» одна з центральних.

Щодо вітчизняної історіографії, то можна виділити три періоди, коли українські історики намагались дослідити ірландську історію.

До першого періоду можна віднести праці істориків першої половини XX ст., коли в Україні також спалахнула національно-визвольна боротьба. Саме тоді було введено у наукове дослідження широке коло історичних фактів з історії Ірландії у працях О. Кониського, Д. Дорошенка, М. Григоровича, Ф. Крушинського, Д. Варнака. У цих роботах багато уваги було приділено історії національно-визвольної боротьби ірландського народу. Складність використання даної літератури у сучасних дослідженнях полягає в тому, що, окрім праці Ф. Крушинського, у вищенаведених дослідженнях не вказана використана література і джерела [1].

Протягом другого періоду – часів радянської влади – українська радянська історіографія майже не приділяла уваги історії Ірландії, хоча актуальність даного питання у світі не зменшувалась. Тут можна відзначити лише дисертацію кандидата історичних наук С. Толстого «Англійське суспільство та ірландське повстання 1916 р.» [2].

У сучасній українській історичній науці інтерес до історії Ірландії зростає. Можна виділити роботи Е. М. Кучменко, О. М. Теленко, К. О. Гули, О. Є. Сахновського. У праці О. М. Теленко основна увага зосереджена на аналізі політики британського уряду з регулювання «ольстерської проблеми». К. О. Гула досліджувала взаємодію усіх акторів ольстерського конфлікту та їх взаємодію по досягненню компромісу. О. Є. Сахновський зосередив свою увагу на аналізі політики британських урядів і позицію Партії гомруля щодо ірландського питання у період Першої

світової війни. Бачимо, що хоча інтерес українських істориків до історії «смарагдового» острова помітно зростає, багато актуальних проблем історії Ірландії лишаються не достатньо висвітленими [3].

Говорячи про витоки «ольстерської проблеми», слід почати ще з подій 1169 р., а саме початку англійської колонізації Ірландії. Формальним приводом для англійсько-норманського вторгнення стала папська булла 1155 р., в якій Папа Адріан IV дозволив Генріху II відправитися в Ірландію та «реформувати» її церкву [4]. З 1169 по 1171 рр. англо-норманські завойовники одержали в південно-східній Ірландії низку легких перемог. Перший етап завоювання Ірландії завершився в 1177 р., коли Генріх проголосив свого молодшого сина Джона «Королем Ірландії» [5]. Незважаючи на ці успіхи, до правління Генріха VIII, англійська колонізація Ірландії не була продовжена, тому що для Англії, в той час, існував цілий ряд більш пріоритетних завдань, як зовнішньої політики («Столітня Війна»), так і внутрішньої («Війна Троянд»).

За часів правління Єлизавети I (1558-1603) колонізація Ірландії отримала логічне продовження. Після «реформації» Генріха VIII два сусідні острови роз'єднували вже не лише етнічні, але й релігійні розбіжності [6]. Найбільш буремною провінцією був Ольстер (північ Ірландії). Після придушення повстань 1567 р. та 1597-1603 рр. [5], англійська адміністрація вирішила застосувати новий метод колонізації. Якщо раніше великі ділянки землі роздавалися англійським феодалам, то на цей раз колонізаторами ставали прості люди, частіше за все це були релігійні дисиденти (шотландські пресвітеріани), відставні офіцери (яких таким чином винагороджували за службу), тобто люди, які могли постояти за себе та яким було нічого втрачати. З роками розвивалося своєрідне почуття ольстерського протестантського націоналізму. Нащадки англійських і шотландських колоністів переставали вважати себе англійцями та шотландцями. Своєю Батьківщиною вони вважали Ольстер, чий землі законно, з королівської санкції одержали їх пращури, що тут жили та поховані. І ці землі ольстерці-протестанти готові були зі зброєю в руках захищати від ольстерців-католиків, нащадків корінного населення [7].

Після «ірландського» походу Кромвелля та поразки яacobітів (прибічників короля Якова, які, здебільшого, були католиками) у битві на р. Бойн у 1691 р. колонізацію Англією Ірландії можна вважати завершеною. Підсумки XVII ст. виявилися жахливими для католиків Ірландії. Якщо в 1641 р. в ірландців-католиків було 59 % ірландської землі, в 1660 році, після кромвелівської колонізації, ця цифра знизилась до 22 %, а вже за правління Вільгельма Оранського (1688-1702) – до 14 %. За правління короля Георга I (1714-1727) доля землі, яка належала ірландцям-католикам, знизилась до 7 % [8].

XVIII століття пройшло під знаком намагань англійської влади викоренити католицизм серед ірландської населення. Була видана ціла низка законів, які дослідники об'єднують під назвою «каральних законів» [9]. Наполегливі спроби англійської влади переслідувати католицизм лише посилили зв'язок церкви з масами ірландського населення. Католицька віра та ірландський націоналізм становились синонімами [10].

Розглядаючи еволюцію конфронтації між католиками та протестантами в Ольстері, неможливо обійти питання про голод в Ірландії 1845-1849 рр. Справа в тому, що життя ірландського селянства (яке в той час складало основну масу населення) дуже залежало від врожаю картоплі. Винуватцем трагедії став грибок фітофтора. Селяни не знали, як боротися з цим грибом. Вітер, дощ, туман та комахи переносили хворобу на диво швидко – до початку 1846 р. грибок фітофтора розповсюдився на всі графства Ірландії. В результаті, за період 1845-1849 рр. від голоду померло приблизно 800 000 чоловік та близько мільйона ірландців виїхало здебільшого в США, а також в Австралію. З цих подій бере початок формування впливової американсько-ірландської спільноти в США. Враховуючи те, що на 1845 р. населення всього острова оцінювалося у 8 мільйонів, це величезні цифри (кожен десятий загинув) [11]. Більшість ірландців звинуватили англійську владу в таких жахливих наслідках, що лише додало непорозумінь між двома націями. Якщо провести аналогії з історією України, то ці події, за впливом на ментальність нації, схожі з трагедією Голодомору 1932-1933 рр. [12].

У політичній площині відображення «ольстерського конфлікту» з'явилося з появою «проблеми гомруля». Термін «Гомруль» є калькою з англійського словосполучення «home rule» та означає пропозицію депутатів британського парламенту від Ірландії (які об'єдналися в «Лігу Гомруля») по створенню в Ірландії місцевого парламенту та надання, таким чином, певної автономії острову. Але не всі депутати від Ірландії об'єдналися в «Лізі Гомруля». Ті, які були протестантами (а більшість цих депутатів були з Ольстера), в 1905 р. об'єдналися в «Ольстерську Юніоністську Партію» («ОЮП»), метою якої було збереження Ірландії в безпосередньому адміністративному підпорядкуванні Великій Британії [13].

Після війни за незалежність 1919-1923 рр. та громадянської війни 1922-1923 рр. територію острова було поділено на два державні утворення: домініон «Вільна держава» з широкими автономними правами та «Північна Ірландія» (створена з 6 графств провінції Ольстер), як невід'ємна частина Великої Британії [14]. З моменту проголошення конституції домініону «Вільної Держави» (який цим документом отримував назву «Ейре» (Ірландія) [15], ольстерську проблему слід означати, як офіційну незгоду, закріплену у конституції, керівництва домініону Ірландії з існуючим державним статусом Північної Ірландії та гострі міжобщинні суперечності всередині самої Північної Ірландії.

Ескалація насилля в регіоні вибухнула в 1969 р., коли в декількох містах Північної Ірландії відбулися вуличні бої між протестантами та католиками. З 1969 та по 1998 рр. проходила «гаряча» фаза сучасного періоду «ольстерського конфлікту». Правлячі кола Великої Британії використовували різні тактики для розв'язання конфлікту. Зокрема у 1972 р. було введено пряме правління з Лондона. Неодноразово робилися спроби поновлення діяльності регіональних органів влади, але вже на нових принципах, які б гарантували католицькій общині конституційну участь в житті регіону, адже до 1972 р. 90 % місць регіонального парламенту Північної Ірландії займала протестантська «ОЮП». Нарешті, внутрішньополітичні засоби та взаємні зусилля Великої Британії та Республіки Ірландії, виражені в таких доку-

ментах, як «саннігдейльська угода» (1972) [16], «англійсько-ірландська угода» (1985) [17] та «об'єднаній декларації» (1993) [18] підготували підґрунтя для справжнього прориву в процесі мирного врегулювання «ольстерської проблеми», який відбувся з підписанням «угоди страсної п'ятниці» (1998) [19].

На початку XXI ст. регіон пройшов крізь низку політичних криз. Тим самим конфлікт перейшов у «холодну» стадію свого розвитку, для якої характерні перманентні політичні кризи, але вже без активної терористичної діяльності з боку конфронтуючих сторін.

У 2001 р. політична криза в Північній Ірландії розгорнулася в результаті відставки з поста першого міністра провінції Девіда Трімбла (лідера «Ольстерської Юніоністичної Партії») в знак протесту проти затягування ІРА початку задачі озброєння. У черговий раз «угода страсної п'ятниці» виявилися під загрозою зриву.

У жовтні 2001 р. «Ірландська республіканська армія» нарешті заявила про початок задачі зброї. Девід Трімбл знову приступив до виконання обов'язків першого міністра Ольстера, після чого в цілому відновилася діяльність законодавчої й виконавчої влади провінції.

Пограбування у грудні 2004 р. банку ірландської філії «Northern Bank», вбивство у січні 2005 р. в Белфасті католика Роберта Маккартні, вбивство у квітні 2006 р. Деніса Доналдсона, який був впливовим членом Шинн Фейн та більше 20 років британським агентом – всі ці акти викликали великий резонанс в Великій Британії. У результаті цих подій знову була зупинена робота місцевих органів влади [20].

Внаслідок тиску на Шинн Фейн та «ІРА», їх лідер Джеррі Адамс у квітні 2005 року закликав керівництво «ІРА» здати увесь свій арсенал. 28 липня 2005 року Армійська Рада «ІРА» (найвищий керівний орган організації) оприлюднила заяву, у якій йшлося про допуск експертів з «Міжнародної комісії по роззброєнню» та усіх бажаючих експертів, навіть протестантів Ольстера, до своїх військових складів для остаточного знищення свого арсеналу. Більше того, керівництво

«ІРА» заявило офіційно кінець збройного опору.

У 2007 р. двом партіям, які вибороли найбільше місць в парламенті Північної Ірландії – «ДЮП» та «Шинн Фейна», які, водночас, були непримиренними ворогами (лідери цих партій досі відмовляються потискати один одному руки), вдалося знайти компроміс. 10 травня 2007 р. робота північно-ірландського парламенту була поновлена.

Результати цього позначились відразу. Єврокомісія схвалила виділення Північній Ірландії додаткових інвестицій у розмірі 1,7 млрд. євро на найближчі шість років. Слідом за цим відбулася епохальна подія: у ніч з 31 липня на 1 серпня 2007 р. офіційно завершилася операція британської армії в Північній Ірландії, що тривала 38 років [19]. До нашого часу робота Стормонтського парламенту більше не зупинялась.

Аналізуючи події першого десятиліття XXI ст. можна казати, що конфлікт остаточно перейшов у політичну площину.

Роблячи висновок, зазначимо наступне. Витоками «ольстерської проблеми» слід вважати англійсько-ірландські конфлікти XII ст. та подальшу колонізацію XVI–XVII ст. Події XVIII та XIX ст. лише посилили конфронтацію між католиками та протестантами в Ольстері. З появою перших політичних утворень протистояння розповсюдилось ще й на політичну площину.

У результаті війни за незалежність 1919–1921 рр. на території острова Ірландія виникло два державних утворення: домініон «Вільна Держава» та «Північна Ірландія» як складова частина Великої Британії, так «ольстерська проблема» набула міждержавного значення.

Дискримінаційна політика уряду Північної Ірландії, призвела до ескалації насилля в 1969 р. Велика Британія використовувала як внутрішньополітичні засоби, так і зовнішньополітичні, для досягнення миру у регіоні, вінцем яких стала «Угода Страсної П'ятниці» (1998). Бачимо, що за останнє десятиліття гостра етнічно-конфесійна конфронтація остаточно переросла у політичну боротьбу.

Серед перспективних напрямків розробки проблеми можна виділити наступні. Ґрунтовні дослідження дій окремих акторів сучасного

етапу ольстерської проблеми (правлячих партій Великої Британії, партій Північної Ірландії, Республіки Ірландії, роль США, Європейського Союзу тощо), порівняльний аналіз процесу мирного врегулювання оль-

стерської проблеми з аналогічними процесами інших гострих етнічно-конфесійних конфліктів (Балкани, Баски, ряд конфліктів в Африці тощо), порівняльний аналіз історичної долі української та ірландської націй тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Крушинський Ф. Національна революція в Ірландії. – Париж, 1931. – 175 с.
2. Толстой С. Английское общество и ирландское восстание 1916 года: дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1983.
3. Кучменко Е. М. Ірландія і Ольстерська криза: Пошуки шляхів її подолання у другій половині ХХ століття (Історичний огляд) – К., 2000. – 169 с.; Теленко О. М. Ольстерська проблема в політиці Великої Британії: дис. ... канд. політ. наук. – Львів, 2005. – 204 с.; Сахновський О. Є. Ірландський автономізм у роки Першої світової війни: позиція Партії гомруля та політика британських урядів: дис. ... канд. іст. наук. – Чернівці, 2006. – 192 с.; Гула К. О. Шляхи врегулювання конфлікту у Північній Ірландії (1968-2007 рр.): дис. ... канд. іст. наук. – Київ, 2009. – 210 с.
4. The Bull of Pope Adrian IV Empowering Henry II to Conquer Ireland. A.D. 1155 // Yale Law School. The Avalon Project. – Режим доступу: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/bullad.asp>
5. Hayes-McCoy G. A. Irish Battles: A Military History of Ireland. – Longmans, Green and Co. Ltd, 1969 // books download free. – Режим доступу: <http://www.ebooksdownloadfree.com/History-Military/Irish-Battles-A-Military-History-of-Ireland-BI1222.html>
6. Spenser Edmund. A View of the present State of Ireland // CELT: The Corpus of Electronic Texts. – Режим доступу: <http://www.ucc.ie/celt/published/E500000-001/index.html>
7. Proclamation by Queen Elizabeth I (1599) // National Library of Ireland. – Режим доступу: <http://www.nli.ie/1916/pdf/2.pdf>
8. Connolly S. J. Divided Kingdom: Ireland 1630-1800 (Oxford History of Early Modern Europe). – Oxford University Press, 2008 // books download free. – Режим доступу: <http://www.ebooksdownloadfree.com/History-Military/Divided-Kingdom-Ireland-1630-1800-Oxford-History-of-Early-BI8529.html>
9. LAWS IN IRELAND FOR THE SUPPRESSION OF POPYRY commonly known as the PENAL LAWS // CELT: The Corpus of Electronic Texts. – Режим доступу: <http://www.ucc.ie/celt/published/E500000-001/index.html>
10. Nicholson Asenath. Annals of the famine in Ireland, in 1847, 1848, and 1849. – New York: E. French, 1851 // History of Ireland: Primary Documents. – Режим доступу: <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/History/History-idx?type=header&id=History.NichoAnnal>
11. Kenny Kevin. Ireland and the British Empire (Oxford History of the British Empire Companion Series). – Oxford University Press, USA, 2006 // mirkni.com. – Режим доступу: <http://mirkni.com/knigi/history/1181391157-ireland-and-the-british-empire-oxford-history-of-the-british-empire-companion-series.html>
12. Keating Geoffrey. The History of Ireland. – Ex-classics Project – 2009 // CELT: The Corpus of Electronic Texts. – Режим доступу: <http://www.exclassics.com/ceitinn/foras.pdf>
13. Cottrell Peter. The War for Ireland 1913-1923. – Osprey Publishing – 2009 // Books.tr200net. – Режим доступу: <http://books.tr200.net/f.php?f=military+history+of+ireland>
14. Constitution of Ireland (original text) (1937) // Supreme court. – Режим доступу: [http://www.supremecourt.ie/supremecourt/sclibrary3.nsf/\(WebFiles\)/242860F2D11AFE5B802573160045FD06/](http://www.supremecourt.ie/supremecourt/sclibrary3.nsf/(WebFiles)/242860F2D11AFE5B802573160045FD06/)
15. The Sunning dale Agreement. December 1993 // Архів конфлікту в Інтернеті. – Режим доступу: <http://cain.ulst.ac.uk/events/sunningdale/agreement.htm>
16. ANGLO-IRISH AGREEMENT 1985 between THE GOVERNMENT OF IRELAND and THE GOVERNMENT OF THE UNITED KINGDOM // Архів конфлікту в Інтернеті. – Режим доступу: <http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/aiadoc.htm>
17. Joint Declaration on Peace: The Downing Street Declaration, Wednesday 15 December 1993 // Архів конфлікту в Інтернеті. – Режим доступу: <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm>
18. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Ireland, 1998 // Офіційний сайт парламенту Північної Ірландії. – Режим доступу: www.nio.gov.uk
19. Офіційний сайт BBC. – Режим доступу: <http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/default.stm>
20. Hain P. «Peacemaking in Northern Ireland: a model for resolution?» // Офіційний сайт парламенту Великої Британії. – Режим доступу: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200607/ldhansrd/text/70709w0003.htm>

Рецензенти: *Машевський О. П.*, д.і.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка; *Сінкевич Є. Г.*, д.і.н професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили.